

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותה יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

מסע מעצמי אל עצמי: על ספרי 'מסע אל העצמי, אלכימית הנפש, סמלים ומיתוסים'.

רות נצר

פורסם בחוברת 'נפש' ספטמבר

2006

הטבע הוא מקדש בו עמודים חיים
מעט לעת ימלמלו בלילי מלים;
והאדם יחצה בו יער של סמלים
אשר יתנו בו מבטי אחוה חמים. (בודלר)

באביב 2004 יצא לאור ספרי העיוני הראשון – 'מסע אל העצמי, אלכימית הנפש, סמלים ומיתוסים'. האביב הוא הזמן הנכון ביותר. באביב נולדתי. זה היה לפני שנים רבות. אבל האביב הוא תמיד זמן התחדשות הנפש, לידתה מחדש, כמו לידת העונות. האביב הוא הזמן שבו פרספונה שנחטפה אל השאול שבה אל פני האדמה ומביאה את הפריחה המחודשת, האביב הוא הזמן שבו ישו קם לתחיה. כשהוצאת מודן סיימה את עריכת הספר, התברר שיש בו יותר משש מאות עמודים. ספר כזה, טענה לפני עורכת ההוצאה, אי אפשר לקרוא במיטה. הוא גדול וכבד ומרתיע. למרות שהתחננתי על נפשי, ואפילו הצעתי שנחלק את הספר לשני כרכים כדי שכל החומר שאספתי ייכנס לתוכו, לא היתה לי ברירה אלא לקצץ כמאה עמודים. כי בשלב מסוים מרוב חומרים שנאספו לספר הזה, שהלך ותפח וגדל, היתה סכנה שהגולם יקום על יוצרו. ואז צריך היה למיין, לסנן, לנפות, לצרוף ולהפריד – ממש כמו התהליך האלכימי, כדי להגיע לתמצית האלכימית הנכונה. ולכן פרקים אחדים קוצרו ופרקים יקרים אחדים בנושאים של מיתוסים, מעברים, חניכה, קרנבלים, שאמניזם,

טארט, - הושטו מהספר ובינתיים, הם כמו שמרים שמתפיחים את העיסה, צוברים חומרים נוספים, ויום אחד ימצאו גם הם את גאולתם בספר אחר.

העניין הוא שבזמן שהייתי עסוקה בכתיבת הספר לא חשבתי על זה – כמה עמודים יספיקו כדי שאוכל להוציא ספר, או איך להקל על הקורא. מה שהיה חשוב לי היה המסע האישי שלי בתהליך הכתיבה. והתהליך הזה נמשך יותר מחמש עשרה שנים. מסעות פנימיים אינם מסתיימים. הם מסע החיים. ומה שמצאתי בתוך סמלי האלכימיה, היה כה מרתק ומופלא, עד שכל חומר שנגע בו משך את לבי; בספורי מיתולוגיה, בתרבות הארופאית, בממסד הנוצרי, באזוטריקה, בכיתות הסודיות, במיסטיקה, בטקסים, בפולחנים, בסמלי הדתות, ברעיונות של הארגונים הרוחניים שצמחו במאתיים השנים האחרונות, אצל הבונים החופשיים, הרויזנקרויצים, גורדייף, שחר הזהב, רודולף שטיינר – בכל אלה מצאתי את עקבות הסמלים האלכימיים, וכל אלה אמנם הושפעו מסמלי האלכימיה. נשאבתי אל התחושה של זרם נפשי תת-קרקעי שמזמין עצמו בכל מקום כדי לבטא באופן המתאים ביותר את תהליכי הנפש.

תהליכי הנפש הם תהליכי האלכימיה. המלה אלכימיה היא מלה מסתורית למי שאינו יודע מה משמעותה. היא נשמעת כמו משהו שהוא מְעֻבָּר לכימיה, מעבר לרציונלי, כך שאפשר לחשוב שעל כן היא קרויה אל-כימיה. ולא היא. האמת היא ש'אל' פרושה בערבית – ה' הידיעה. כך שאלכימיה פרושה: הכימיה, בהא' הידיעה. היום הייתי מתרגמת את המלה אלכימיה בתרגום חופשי לתורת השינויים: השינויים בחומר ובחומרי הנפש.

ראשית האלכימיה בפרקטיקה של ניסויים בחומרים בסין הקדומה ובמצרים, אליה הצטרפו רעיונות של הפילוסופיה היוונית ואחר כך היא נדדה אל הערבים שהביאו אותה לארופה בסוף האלף הראשון לספירה. האלכימאים ניסו להבין את תהליכי החומר, איך חומרים שמושמים יחד בכלי, ומחממים אותם – יוצרים תערובת או תרכובת חדשה. דרך חיפוש של ניסוי וטעיה הם פיתחו הבנות על תהליכי החומר, למדו לצרוף ולזקק, להמיס ולייבש, לאדות ולעבות, עד שהופקו חומרים חדשים. אנחנו מדברים על תקופות עתיקות, מהמאות הראשונות לפני הספירה, כשטרם היתה חשיבה מדעית. החשיבה של אז היתה מעורבת בדימויים. הפילוסופיה, המיתולוגיה, הדת והספרות היו גם ההיסטוריה והמדע.

בתקופה הטרומ מדעית הנפש היתה פתוחה אל הדימויים, אל החשיבה הסמלית והמיתית, אל הפיוט והרוחניות הרליגיוזית שמאז ומעולם הם משענו האמיתי של האדם. המשענת שעולמנו הביוטכנולוגי-אורבני-תקשורתית הפסיד ואיבד. זו הסיבה שנמשכתי כל כך אל החומרים של האלכימיה. הם התאימו לי. האלכימאים ציירו וכתבו בשפה פיוטית ופילוסופית את חוויותיהם הנפשיות, את הדמיונות, החלומות וההזיות בזמן הניסויים שלהם. בהתחלה, הם לא הבינו שהם חווים את תהליכי הנפש שלהם עצמם ושתהליכי החומר במעבדה הם רק הטריגר של חוויות נפשם הם. רק באמצע האלף השני לספירה החלה להתפתח התובנה הזו. למעשה האלכימיה היתה הכימיה, או הקדם-כימיה הקדומה, שחיפשה את האתונות ומצאה את המלוכה: ניסתה להבין את החומר, והגיעה

אני עצמי, שחידדתי לעצמי כלים של ניסוח מושכל ומבחין, הרגשתי משיכה אל החומרים הסמליים המעורפלים שמזמינים אותי לפענח אותם. וכך יכולתי להיות עם הצד האחד שלי, המושכל והרציונלי, ובו בזמן לתת מקום לצד הרוחני, הפיוטי, הפילוסופי והרליגיוזי שבי. בניסוח של היום אפשר לי לומר שהקונפליקט שבין האונה הימנית (האינטואיטיבית, התמונתית, הרגשית) לבין האונה השמאלית (הרציונלית, הלוגית) יכול למצוא את איזונו כשעסקתי בחומרים שמאפשרים חוויה ופרשנות כאחת. לשם מה להיות בקונפליקט אם אפשר להיות את שני העולמות המנוגדים יחד? בדיעבד אני יודעת היום שעצם העיסוק בנושאי אלכימית הנפש, תרם לתהליכים הפנימיים שלי שהייתי זקוקה להם. והלא האלכימיה עצמה מדברת על האיזון הנכון, על חבור הניגודים של הנפש. הלא זה משאת נפשה של האלכימיה. הלא זה הזהב האלכימי, וזוהי אבן החכמים שהארי פוטר מחפש עד שהוא מגלה שהיא מצויה בכיסו.

תורת הפסיכולוגיה מנסחת את הנפש במושגים. היא מדברת על המודע ועל הלא מודע, על האני והאני העליון, על התסביכים והקומפלקסים, על היצרים והדחפים, על מנגנוני הגנה למיניהם. המושגים הם הפשטה של תהליכי נפש בלתי נראים. אנחנו זקוקים לעצב ולארגן את הכאוטי והמסתורי בתוך מבנה צורני. והמושגים עוזרים לנו. והנה בעולם הקדום שימשו המיתוסים, שהם ספורים סמליים, לאותה מטרה עצמה. המיתוס הוא ספור סמלי שמתאר ומסביר את חיי האדם שמתמודד עם הכוחות הגדולים בעולם ובנפש וכך מנסה לעצב את וגורלו. והאלכימיה היא מיתוס. החומר העובר תהליך אלכימי הוא כישות חיה, שעוברת התנסויות קשות וכך משתנה ללא הרף. החומר כגיבור מיתולוגי, שמוצאו נחות לכאורה, מגלה את מקורו הנעלה. הוא מגלה שהוא נבחר לצאת למסע שבו הוא מתנסה בקשיים ומתמודד עם מכשולים, נצרף ומתחשל במסע הגבורה הגדול, שהוא מסע חניכה. הוא הגיבור שמתנסה במים ואש, שמומס ונשרף, שמעונה ומבותר, שנאבק ונלחם בחיות, מפלצות ודרקונים, שיורד לאפלת שאול, נבלע וצולל שוב ושוב לעמקי תהומות, ושוב ושוב ממריא כלפי מעלה. הוא מתמודד במפגשים עם מים, אש, אדמה ואוויר, עם חיות וציפורים. הוא נעזר במורה דרך פלאי, הוא מת ונולד מחדש. הוא מזדווג ומתאחד עם בת-זוגו בנישואים קדושים, ומוליד את הילד הקדוש, מביא סדר ואיזון חדש לעולם וזוכה במרפא, בידע, בהארה ובאלמוות. למעשה, זה ספור התהליכים שהגבור המיתולוגי עובר במסע הצמיחה, ההתהוות, וההשתנות המתמדת של הנפש, עד שמתוך קיומו הגלמי הראשוני תתממש המהות העצמית היחודית שלו.

שני עקרונות עיקריים מנחים את האלכימאים. האחד הוא השתנות החומר מגלמי לנעלה, או בנסוח שלהם – להפוך את החומר הנחות לזהב. והעקרון השני הוא שכל שינוי כרוך במוות ולידה מחדש בעקבותיו. האלכימאים באמת ניסו להפיק זהב מחומרים נחותים כמו עופרת וגפרית, נחושת ובדיל. בהדרגה הם הבינו שלא את הזהב הקונקרטי הם מחפשים אלא את זהב הנפש, ואת ההתפתחות של הנפש לקראת קיום נעלה יותר.

הנצרות רדפה את האלכימאים כי ראתה בעיסוק שלהם מעשה שטן, והתנגדה לכל חיפוש עצמי של היחיד שאינו מעוגן בדוגמה הנוצרית. האלכימיה לא היתה עיסוק של תמהונים או עיסוק של מאגיה שחורה, אף כי, לא נכחיש, היו כאלה שנספחו אל שוליה והוציאו לה שם רע. אבל לאמיתו של דבר ההיפך הוא הנכון. בעולם הקדום האלכימיה היתה המדע היחיד האפשרי והמדע האמיתי. גדולי החוקרים ואנשי הרוח והפילוסופיה של האלף השני לספירה עסקו בה, לעתים בסתר.

עם עלית המדע המודרני נדחתה האלכימיה כליל ונזנחה. כשיונג גילה את ספרי האלכימיה לא היו לו דרכים להבין את הטקסטים המוזרים. שהרי האלכימיה נשכחה אז מלב כול, ונחשבה מוזרה וחסרת מובן. כדי להבין את הטקסטים - כמו שמפענחים שפה לא מוכרת - הכין יונג לעצמו מפתח של הביטויים החוזרים, אותם לא הכיר, כשהוא נעזר במילונים פילולוגיים. כך יונג גילה שהאלכימיה עסקה בשפה סימבולית בנושא המרכזי שהעסיק אותו - חקר מעמקי הנפש. משמעות הסמלים האלכימיים תאמה את המשמעות של סמלים שהופיעו בחלומותיו וחלומות מטופליו. האלכימיה, בשלל סמליה חיזקה ואישרה את הנחתו בדבר קיום סמלים כלל אנושיים, ברובד תת-קרקעי בנפש כול אדם. כך אושרה הנחתו בדבר קיומו של הלא-מודע הקולקטיבי (בנוסף ללא-מודע האישי, אותו גילה ותאר פרויד) שהוא תשתית קדומה ועמוקה של הנפש, שעוברת כמורשה גנטית מדור לדור; הנפש הארכאית מתבטאת בסמלים דומים, המופיעים בחלומות, חזיונות ודמיונות, במיתוסים ואגדות, בפולחנים ודתות ובאמנות בכול התרבויות, בכול הדורות. יונג האמין שהנפש מדברת דרך הסמלים הקדומים, והכרתם מעשירה, מרחיבה ודוחפת את הנפש להתפתחות. המפגש החוויתי עם השכבות הקדומות בנפש חשוב במיוחד לאדם המודרני-רציונלי שניתק ממקור החיים. לפי תפיסת יונג, הנפש אינה מונעת רק על ידי סיבות אלא גם על ידי מגמה תכליתית התפתחותית. תפישתו תואמת את התהליך האלכימי ששואף לתכלית, שהיא מימוש של יעד יקר ערך, שהאלכימאים כינו אותו אבן החכמים או הזהב, ויונג מכנה אותו הגשמת האינדבידואציה ומימוש העצמי.

יונג הבין שמפגש החומרים הכימיים היוצר שינוי כימי, כפי שתואר בתאור הסמלי של האלכימאים, זהה להתרחשות בנפש: מפגש בין חומרי הלא-מודע לחומרי המודע והשינוי המתחולל בעקבותיו. במובן הפסיכולוגי, יונג ראה בתהליך זה את התהליך ההתפתחותי של הנפש (שהוא כינה אותו תהליך האינדבידואציה), השואפת להגאל מן הכאוס הבלתי מודע (שהוא תערובת חומרים או חומרים גלמיים, הפרימה מטריה), דרך מודעות וסדר (תהליכי מיון, זיקוק, הפרדה), דרך מפגש עם הרגשות והיצרים הלא-מודעים (תהליכי שרפה, המסה) דרך קונפליקטים של הניגודים (שמתגלם כמאבק החומרים), בהשתנות וטרנספורמציה מתמדת (תהליך המעבר מהחומר הישן אל החדש: מות הישן ולידת החדש), דרך סבל וכאב וחומרי הצל של הנפש (השלב האפל השחור, והמפגש עם החיות) אל החיבור הנכון של ניגודי הנפש (התכה חדשה של חומרים, וסמלי ההרמפרודיט-אנדרוגינוס והנישואים הקדושים) אל מודעות (הארה, אור שנובע מהחומר) ולידת המצב הנפשי השלם-המתוכלל (האינטגרציה), שהוא כוליות הנפש, העצמי האינדבידואלי (לידת החומר החדש - הזהב או האבן, ולידת הילד

האלכימאים נהגו לצייר את הרעיונות והדימויים שמתארים את התהליך האלכימי. יונג היה הראשון שהשתמש בציור לצרכי הביטוי ההתפתחותי של הנפש - הוא נהג לצייר את חלומותיו ודימויים אחרים שצצו מנפשו - ועודד גם את מטופליו לצייר את עולמם הפנימי, ציור שאינו מכוון לכללי אסתטיקה אמנותיים, אלא לאמת הפנימית ביותר של נפשם, ציורים שנובעים מהשכבה הלא-מודעת. הוא גילה שציורי מטופליו, וציוריו שלו, דומים - לעתים קרובות - בתכניהם הסמליים לציורי האלכימאים. הוא הבין שהציורים האלה, של מטופליו, כמו של האלכימאים היו מסרים של ריפוי נפשי נסתר מתוככי הלא-מודע, שהציורים הם דרכה של הנפש לבטא את תהליכיה, את המאבקים ואת האיזון המבקש להבקיע מן המצוקה. הוא ראה את האלכימיה כשיטה חשאית של טיפול מקודש בנפש; הנפש שרויה בחשכה ועליה להשתחרר ממנה, ממש כמו שבאלכימיה משחררים את הזהב מתוך החומר, תוך שחרור והבאת הלא-מודע והעצמי-הלא-מודע להכרה מודעת, וכך מבצעים מעין תהליך אלכימי, עד שמגלים את אבן הפילוסופים של הנשמה. באמצעות האלכימיה יונג גיבש וניסח את משמעות העצמי כיעד העליון-טרנצנדנטי של הנפש. בכך ראה את הגשמת תכלית חייו. באמצעות האלכימיה יונג קיבל אישור לתפישתו את הנפש כנשמה, כישות רוחנית, נטועה בשרשה האלוהי, וצמאה למקורה, לשלמות הנעלה מחלקיה. האלכימיה היתה שילוב של המטפיזי והפיזי, כלומר, של אמונות ותאוריות מחד, ושיטות פרקטיות מאידך. האלכימיה היא הנסיון לפתור את הניגוד הפרדוקסלי של הכרת האדם את עצמיותו כגוף לעומת נפש, חומר לעומת רוח; האדם שגופו עשוי עפר חוזר אל העפר, ורוחו הוענקה לו על ידי אלוהים ואליו היא שבה. מה שנראה לכאורה כפרדוקס - לשם מה לחקור ולאפשר תהליכי נפש באמצעות חקר החומר - נתברר כישובו של הפרדוקס; הנפש שחיה בחבור נכון של חלקיה השונים היא זו שחיה בשלום עם החומרי והנפשי כאחת. הנפש המתוכללת (האינטגרטיבית) מסרבת להפרדה של חומר-נפש. ואולי אין לנפשי, הבלתי נראה, דרך להגיע אל חושינו אלא בהגשמות-הנכחתו בחומר. אפילו הסמל הוא התגלמותו של הנפשי בחומר; באוביקט בעולם המציאות. היום כשאנחנו משלבים את הטרפיה עם טפולי גוף, יצירה בחומר ובצבע, עם תנועה ומסג'ים למיניהם - שוב אנחנו משלבים את החומר והנפש.

יונג ביסס את תורתו על תפיסת האלכימאים את תהליכי הנפש. והנה כשסיימתי את הכשרתי בלימודי האגודה היונגיאנית, התברר לי שלא למדנו כלל את נושא האלכימיה שיונג הקדיש לו כמה מכרכיו! מתוך סקרנות התחלתי לקרוא וללמוד את הנושא ובהדרגה נהייתי בעלת הידע והתחלתי ללמד את הקורסים על האלכימיה ותהליכי הנפש. מתוך הקורסים האלה צמחה בהדרגה הכתיבה שאירגנה לי את הנושא האינסופי הזה. עד שיום אחד ידעתי שעלי להוציא לאור את החומרים האלה כספר.

אבל לא במקרה הגעתי אל הנושא הזה. אחד הספרים הראשונים שרכשתי בכספי שלי, משיעורים פרטיים

שלימדתי בסוף לימודי התיכון, היה הספר הפיוטי "ז'ן-שן שורש החיים" מאת פרישווין. איך הגעתי אז דווקא אל הספר הזה - איני יודעת. במשך השנים ניסיתי לעניין אנשים קרובים אלי בספר המופלא הזה, ולשווא. השיבו לי אותו מבלי לקרוא בו. וכך נשאר סודו של שורש החיים הנסתר סודי הפרטי וענייני שלי. בספר מסופר על החיפוש אחר צמח שורש החיים של האדם, שצומח בחשאי בסתרי יערות, במקביל לצמיחת שורש החיים של נפשו המשתנה והולכת. לא ידעתי עד כמה השפיע הספר על החיפוש שלי אחר שורש נשמתי. האלכימיה שפגשתי אחרי שנים כה רבות העניקה לי הבנות לדרכי החיפוש האנושי אחר השורש הנסתר של הנפש. כמו מי שמפענח מפה קדומה, או חלום, שאינו רק חלומו שלו, גיששתי שנים רבות, לאט וביסודיות, בנבכי החיפוש האלכימי, שמהדהד בו החיפוש האנושי באשר הוא. קרוב לחמש-עשרה שנים אספתי חומרים למרקחת האלכימית. תקופות ארוכות הייתי כמו ב'ווז הרמטיקום' - המיכל הסגור של האלכימאים: היסודות האלכימאים התבשלו בי בחום, באהבה וביראה. ניסיתי לחבר את הקצוות השונים ולעשות סדר בריבוי העצום של החומרים. רציתי לממש את מה שהאלכימאים ביקשו: ליצור את האחדות מתוך הריבוי.

במשך הזמן גיליתי שהדימויים של האלכימיה פעפעו לתוך תחומי אמנות רבים, ביודעין ובלא יודעין. גיליתי יצירות מסוימות שמתייחסות במפורש לאלכימיה (כמו "מאה שנים של בדידות" של גארסיה מארקס, 'הטבלה המחזורית' של פרימו לוי, וסיפורי בורחס), ויצירות רבות אחרות שניתנות להבנה המרבית בעזרת הקודים של סמלי התהליך האלכימי. אני יכולה להבין איך המטפורות האלכימיות נולדות מחדש בנפשנו, משום שבתקופות שעסקתי בתוכני האלכימיה ונשכיתי בקסמם הופעלו בי סמלים ודימויים אלכימיים והופיעו בשורה של חלומות, אשר באו לומר לי משהו ספציפי לגבי הכאן ועכשיו של חיי, על תהליכי הנפש שלי, באמצעות הסימבולים העתיקים של האלכימיה שהיו נגישים לי משום שעסקתי בהם. חלומות אלה עזרו לי להבין, לא רק את עצמי, אלא גם את הרעיונות האלכימיים עצמם, והראו לי עד כמה סמלי האלכימיה משמעותיים מעבר לזמן. פעמים אחדות נראה היה לי שחלומות כאלה ממש התכוונו לבאר לי סמלים שעדיין לא הבנתי אל נכון. התרחשות זו היתה התממשות של אותו חלום שחלם איש בן זמננו אחרי שהשתתף בקורס אלכימיה, ובחלומו נאמר לו: "מי שמתעניין באלכימיה, האלכימיה מתעניינת בו."

מהאלכימאים למדתי הרבה על טיבה של הנפש ועל תהליכי הנפש. הגעתי להבנות שמצאתי מאוחר יותר בכתבים של תאורטיקנים בני זמננו, שכבר האלכימאים בימים הרחוקים ההם ידעו אותן. לימים, גיליתי שספרו של יונג "פסיכולוגיה ואלכימיה" יצא לאור בשנה שבה נולדתי. אין פלא, אפוא, שהמפגש שלי עם האלכימיה היווה לי זרז לתהליכי התהוות ויצירה. העניין שלי באלכימיה ליווה את השנים המכריעות בהתפתחותי האישית, היצירתית והרוחנית.

האלכימאים חיפשו את החומר המסתורי שמאפשר את התהליך האלכימי, והם כינו אותו מרקורי. כך גיליתי שמרקורי הוא למעשה האל היווני הרמס-מרקורי – האל שהוא מורה הדרך, שליח האלים אל האדם, שמתרוצץ

הלוך ושוב בין עמקי השאול, השמים והאדמה, והבנתי שהוא המשרת הנאמן של תהליכי ההתהוות, אל ההתגלות, היצירה, והפסיכותרפיה. בשפה של הפסיכולוגיה היונגיאנית זה התיפקוד הנפשי שיונג מכנה התיפקוד הטרנצנדנטי, הכוונה היא לתיפקוד שדוחף את האדם למודעות, להעלאת חומרים לא מודעים אל התודעה, הבנה והטמעה שלהם שיוצרים שינוי והתפתחות. התיפקוד הטרנצנדנטי הוא המוליך לאינדבידואציה, להגשמת הייחוד האינדבידואלי של היחיד. בטרמינולוגיה של הפסיכואנליזה של פרויד ושל ממשיכיו לא קיימת התייחסות לתהליך הזה. לא היו להם מלים ומושגים לתאר תהליך שלא התייחסו אליו. משום שהפסיכואנליזה התייחסה אל הבעיות הנפשיות כהפרעה שצריך לרפא ולסלק, ולא כאל סימפטום דרכו הנפש קוראת לחשבון הנפש ולהתפתחות. וההתפתחות, לפי יונג, היא הציווי הרוחני הפנימי שהנפש קרויה אליו. הפסיכואנליזה התייחסה אל חלקי הנפש ולא אל השלם הגדול שיונג כינה 'העצמי'. העצמי הוא מה שהאלכימאים התכוונו אליו כשהם דיברו על הזהב, על אבן הפילוסופים או אבן החכמים, או על הגביע הקדוש. הרמס-מרקורי הוא האל היווני שמסמל את דחף ההתפתחות וההוצאה לאור של העצמי כדחף למימוש העצמי. לכן היה חשוב לי להבין את הרמס. אימצתי אותו כאילו שהוא "האל" האישי שלי. (אפילו הקדשתי לו את הספר. אחרי שהספר יצא לאור אמר לי בני שזה ממש לא בסדר להקדיש את הספר לאל פגאני. הוא צדק).

ההסטוריה של האלכימיה - לה הקדשתי את תחילת הספר - חשובה מאד, חשוב שנדע שהחפוש האנושי אחר היעד הפנימי תמיד היה, גם אם התחפש בסמלים שבינתיים איבדנו את הצופן של משמעותם. חשוב לראות איך פילסו אנשים גדולים את הדרך אל מה שהיום הוא מובן לכל - הנחיצות של עבודה נפשית-רוחנית על ההתפתחות האישית. ואין הכוונה לעשייה קלה פסוידו-רוחנית מהירה, כפי שמציעים לנו היום סדנאות הניו אייג', אלא לעבודה ממושכת, שהאלכימאים כינו אותה 'המלאכה הגדולה' ו'האמנות הגדולה', של חקר מעמקי הנפש. חקר שבו עלינו לפגוש את המעמקים האפלים (שהאלכימאים כינו 'ניגרדו') כדי לעלות מחדש אל המודעות. בספר מתוארים השלבים השונים של התהליך ומשמעותם, וההקבלה לתהליכי הפסיכותרפיה וההתפתחות הנפשית בכלל. לכן הבאתי פרק מיוחד שעוסק ביחסי מטפל-מטופל לאור סמלי האלימיה. הבאתי גם פרק על המיתוס של אבירי המלך ארתור וחפוש הגביע הקדוש שמקביל לחיפוש האלכימי אחר הזהב. חפוש רפואתו של המלך ארתור הפצוע - מקביל לחפוש המרפא לנפש הפצועה, כשהמרפא הוא השיקוי הקדוש, שהוא עצמו דם הפצע. הופתעתי לגלות את מקומה החשוב של האשה באלכימיה, בתקופה שבנצרות האשה היתה בשוליים בלבד. לכן הקדשתי לנושא הזה פרק נפרד. ובסוף, הבאתי את השאלה - האם דברנו כבר על אהבה? כי אולי האהבה (או גם האהבה, ומהי אהבה?) היא מה שאנו מחפשים למען המרפא והשלמות של הנפש? ואיך משלבים את חיפוש האהבה עם מימוש העצמי.

כשלקחתי על עצמי לעסוק בסמלי האלכימיה, לא מצאתי ספר מקיף שמבאר את כל ההבטים, ההקשרים

והמשמעויות של הנושא. ספריו הרבים של יונג שעוסקים באלכימיה כתובים באסוציאטיביות מרחיקת לכת, שרויים באווירה סימבולית אזוטריית, ובלתי נגישים לקורא המשכיל המצוי. ממשיכיו שבין הפסיכולוגים היונגיאניים (כמו אדינגר, וון פרנץ, לופז-פדרצה) עוסקים, כל אחד מהם, ביסודיות בתחום מסוים בלבד, ורק בהקשרים של פסיכותרפיה. ספרים אחרים הנם פשטניים מדי. גם נוכחתי לדעת שלא נכתב דבר בתחום זה בעברית. ראיתי שיש צורך בספר שיסכם ויארגן, באופן מתודי וידידותי, את החומרים המורכבים והקשים להבנה; ספר שיתווך, בשפה ברורה ונהירה בין הסימבוליקה העתיקה ושפתה הפיוטית-פילוסופית-אזוטריית, לבין עולמו הרוחני-תרבותי של האדם בן ימינו; ספר שיחנוך את הקורא אל החשיבה הסמלית-מיתית של העולם הקדום ושל הנפש הלא-מודעת, כדי שיוכל לזהות את הופעתם של התהליכים הסמליים במסע חייו.

בשלב המחקר וחפוש החומרים התברר לי שאין אדם בארצנו הקטנה שמכיר את עמקי החומר הזה ושיוכל ללמד אותי מה שאפילו לא ידעתי שאני רוצה ללמוד. זה חייב אותי לעשות התגנבות יחידים לתוך החומר המרתק הזה. המשורר הכימאי אבנר טריינין הפגיש אותי עם שיריו החכמים והאירוניים על האלכימאים, ושיריו מלווים את ספרי. אבנר גם סיפר לי על הספר עב הכרס של רפאל פתאי על אלכימאים יהודיים. ספר שמיהרתי לרכוש וקראתי בנשימה עצורה. שמחתי לגלות בספר שהיו יהודים שהם אנשי רפואה וגם מקובלים רבים שהתענינו ואפילו עסקו ממש באלכימיה! במיוחד שמחתי לגלות את מה שמסופר על ר' יעקב עמדתן, דמות רבנית ידועה בארופה במאה ה-18, שהיה ממתנגדי השבתאות. ר' יעקב עמדתן באחת מאגרותיו גילה עניין רב באלכימיה, ובקיומם של כתבים אלכימיים יהודיים, והביע דעתו שרצוי לשלב לימודי תורה ואלכימיה. זה שימח אותי כי גיליתי שאילן היוחסין של משפחתי מתייחס אל יעקב עמדתן. גם גיליתי שר' אליהו הבעל שם טוב מחלם מהמאה ה-16, סב סבו של עמדתן, שבו מתחילה שושלת המשפחה שלי, היה הראשון שעליו מסופר שברא גולם. בריאת גולם היא עשייה אלכימית מובהקת. זהו נסיון לברוא את הנפש הרוחנית מתוך החומר הגלמי. כשבראו אדם מחומר הוא היה גולם, ומה שהפיח בו רוח חיים היה המלה 'אמת' שכתבו המקובלים על מצחו. והאמיתי הוא האלוהי. כיוון שאדם נברא בצלם אלוהים הרי שרק האלוהי הוא האמיתי! האלכימאים דברו על הזהב האמיתי. את הגלמי האלכימאים כינו 'פרימה מטריה', דהיינו, חומר ראשוני. מהפרימה מטריה הנחות הם רצו להפיק את הזהב. את הזהב האמיתי. רעיונות אלכימיים וקבליים התערבבו אלה באלה באותה תקופה. האלכימאים כתבו אותיות עבריות וסמלים יהודיים קבליים, בתוך הטקסטים שלהם, ועל התנורים שלהם, כדי לעודד את תהליכי ההתהוות והשינוי של החומרים.

לא עלה בדעתי לחשוב מה יהיה כשיצא הספר. איכשהו האמנתי שיעמוד לגורלו, ושיגיע למי שהוא צריך להגיע. והוא מגיע. האל מרקורי, מורה הדרך הפלאי של האלכימאים והנפש, האל שהוא גם אל התקשורת והדיאלוג –

הוא כנראה זה שעמד מאחורי גבי וסייע לי להעביר את החומרים מסובכים האלה לשפה מובנת לרבים. אני שמחה לספר שאני מקבלת תגובות ומכתבים רבים מאנשים שעוסקים בתחומים שונים ולא רק בתחומי הפסיכותרפיה. אנשים מתחומי היצירה השונים ואנשים אחרים, מחפשי דרך, שרוצים להודות לי על הספר, שמצאו בו תשובות, כך הם אומרים לי, ותובנות חשובות לתהליכי נפשם.

את החומרים הפסיכולוגיים מצאתי, כאמור, בספרות היונגיאנית. אליהם הוספתי את הבנותי, וכן חלומות של מטופלים מעבודתי ולא מעט מחלומותי שלי, לפעמים במפורש, ולפעמים מסווים כחלומות של מטופלים. למעשה, כל פרק ופרק הוא אינטגרציה של חומרים שמצאתי, לעתים באקראי, פזורים במקורות רבים. הפרקים המיתולוגיים, דתיים, חברתיים, אמנותיים וספרותיים הם פרי עבודתי שלי. חשיבות מיוחדת. בפרק הנספחים, שלצערי הוצא בסופו של דבר מהספר, הרחבתי בעיקר את הבנותי שלי את ההקשרים הספרותיים, כשסמלי האלכימיה שופכים אור מחודש על הבנת יצירות ספרות. בסוף הספר ימצא הקורא ביאור של המונחים האלכימיים והפסיכולוגיים ומונחים אחרים.

חומרים סיפוריים רבים מתחום ההסטוריה של האלכימיה עדיין מחכים לגאולתם. אילו הייתי סופרת הייתי כותבת ספורים על דמותה של האלכימאית היהודיה מריה הנביאה ממצרים מהמאה הראשונה לספירה. על פרצלסוס הרופא הגאון, המיסטיקן והרברבן, שדמותו היתה השראה לדמותו של מלכיאדס הצועני ב'מאה שנים של בדידות', לגבור הספר של יורסנר היצירה בשחור, לפאוסט של גיתה, ולשיריו של הכימאי המשורר אבנר טריינין. הייתי כותבת על המדען ניוטון שלמשך תקופה ארוכה סבל כנראה מהזיות פסיכוטיות בהשפעת הרעלת חומרי המעבדה האלכימית, כשעסק בהם בסתר. הייתי כותבת על תומס צ'רנוק, אלכימאי מהמאה ה-16 שניפץ בגרון את מעבדתו בהתקף זעם כשלא עלה בידו להפיק את הזהב המיוחל. על תומס דונאט מראשית המאה ה-18 ששכנוי ראו בו מכשף, וכשמת ושרפו את מעבדתו, ראו איך עפו מספריו להקת יונים. על האלכימאי היהודי אברהם אלעזר, מהמאה ה-14, שהיה המורה של פלמל, האלכימאי שמסופר עליו בהארי פוטר. אלעזר שילב את הרעיונות של גאולה אלכימית עם גאולת העם היהודי בארצו.

מכל מקום, האלכימיה היתה לי מנוף להשראה, ואל תוככי היצירה האישית שלי פלשו המטפורות האלכימיות. אני מדפדפת בספרי השירה שלי ומוצאת את המטפורות והדימויים שהאלכימאים השתמשו בהם: "ילד יקר / ילד נצחי", "אבן שנגזרה מאבן", "מלים שהתפרקו / לאותיות, צבעים מותכים זה / בזה".

באחד השירים כתבתי על העץ האלכימי. שיר אחר הקדשתי לחדקרון, שהוא חיה מיתולוגית מסתורית שהאלכימאים סימלו בה את איחוד הניגודים. 'מחוה להרמס' הוא מחזור שירים שלי, שעל שמו קראתי לספר שירי השלישי 'הרמס ושירים אחרים'. והנה שיר שלי (מתוך ספרי 'האדום של הלבן', 1998, ששמו לקוח מן השיר הזה) שקרוי 'דג אבן (חלומות אלכימים בעקבות האלכימאים דורן וג'ון ריפלי)'. השיר מצטט במפורש

אימרות אלכימיות, שהן בעצמן שירה:

"אלה הדגים זורחים בפרסקות / בטורקיז מואר // ואלה עיני הדג / שעלו בראש הרים / סגולים באש האליקסיר // זאת האבן שצפורים ודגים יביאו לנו / ויאמרו: 'קח את האבן והיא צפור מופלאה / שעפה ללא כנפיים באפלת הלילה ובבהירות היום. / במרירות של גרונה / ימצאו צבעיה'. // וקח את האבן המכונפה אשר לבה גביש נוזלים / (זו האבן הנשרפת במים ונשטפת באש) // ואת הסלמנדרה הדרקונית הבוערת באש ירוקה / ואומרת: 'אני ניזונה (מן האש) ומכבה (אותה)'. // אז התפצלתי לשנים-עשר הבנים / אשר נולדו מתוכי. כפי שהאבן אמרה: / 'אני השושן הלבן שמגיח מן האבן / ואני השחור של הלבן / והאדום של הלבן. / הנני התכלית / ואהובי הם הראשית'."

אין צורך להבין את השיר. מוטב לחוש את יופים של הדימויים.

לשואלים אותי, איך זה שהקדשתי כל כך הרבה שנים לספר הזה, אגיד כאן, כמו שנאמר על יעקב, שבאהבתו את רחל, השנים הרבות שעבד בעבורה היו בעיניו כַּימים אחדים. כי בשבילי, תודה לאל, הכתיבה אינה יסורי כתיבה אלא כורח ועונג. אני אוהבת את שלוות המעבדה האלכימית.

פעמים רבות אני נזכרת באורליאנו בואנדיה, גבור הספר 'מאה שנים של בדידות', שגארסיה מארקס כותב שהיה לו ליזום שלושים ושתיים מלחמות בשביל לגלות, באיחור של ארבעים שנה, את הזכויות הנעלות של הפשטות. ואז זכה ברגעי האושר שלו בשעות שבילה בסדנת הצורפים האלכימית בהרכבת דגיגי זהב. וכשישב בחדרו של האלכימאי הצועני מלקיאדס, מוגן על ידי האור העל-טבעי, ועל ידי ההרגשה שהוא אינו נראה, מצא את המרגוע שלא מצא אף לרגע בחייו עד כה. אורליאנו חדל למכור את דגיגי הזהב והוא היה מתיך אותם כדי ליצור אותם שוב ושוב מחדש. בעצם העשייה היתה משמעות פנימית שהיא היתה הדבר עצמו.

.....